

61. Hayanın Tanımı ve Önemi

Utanma Duygusu

Hicab, edep, mahcubiyet, ar ve namus gibi kelimelerle de kullanılan; nefsin çirkin şeylerden sıkılması ve bunun için kötü şeyleri terk etmesi, hoş ve güzel olmayan (EDEBE AYKIRI) bir olayın ortaya çıkmasından kalpte meydana gelen üzüntü ve ızdıraptır. Çoğu kere yüzde kızarma şeklinde hemen görülür. Haya, güzel huyların başında gelen bir duygudur.

Haya herkese nasip olmayacak kadar değerlidir. Allah Resulü Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) “Hayâ ancak hayır getirir.” (Buhari, ‘Edeb’, 77) buyurarak hayânın önemini ifade etmiş, “Hayâ imandandır.” (Buhari, ‘İman’, 16) buyurarak da güzel ahlâkın kaynağını göstermiştir. İnsanların ayıplaması endişesinden ötürü insanda meydana gelen hayânın bir manası utanmaktır. Bu ruh hâli, insanlarda yaratılıştan gelir. Haya, imandan kaynaklanır. Bu da Allah korkusuyla günah işlerde bulunmaktan utanıp sıkılmaktır. Haram şeyleri işlemekten çekinmek, imansızlığın eseri olur. Haya gerek fitrî, gerek imanin eseri olsun; ister Allah korkusu ile ister kuldan utanmak eseri olsun, hepsi hayırdır. Buna karşılık hayasızlık ve çirkin söz ise şer ve şerre götürücüdür. Allah Resulü – salât ve selam ona ve âline olsun- “Haya ile sükût iman ağacının iki dalı, çirkin söz ile beyan da münafıklığın iki budağıdır.” buyurarak bu gerçeği ifade etmiştir.

Haya duygusu insan fitratında yaratılıştan gelen bir duygu olduğu için, bütün peygamberler hayalı olmayı tavsiye etmişlerdir. Haya duygusunu yitirenin insan şerefinden mahrum olacağını, bu şereften mahrum olan kimsenin de istediğini yapabileceğini bildirmişlerdir. Bunun için Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi ve sellem) bir hadisinde, “İlk peygamberlerden itibaren söylene gelen bir söz vardır: Utanmadıktan sonra dilediğini yap!” (Buhari, ‘Enbiya’, 54) buyurmuştur. Hadiste, “İstediyini yap ama cezasını da görürsün.” anlamı vardır.

İnsanları kötülükten alıkoymak konusunda edep ve hayânın etkisi, yüzlerce kanun ve binlerce emniyet gücünden daha etkilidir. Çünkü haya sahibi bir insana herhangi bir yanlış davranışında “Utanmıyor musun?” demek yeterlidir. Utanma duygusunu yitirenlere ise ne denilse tesiri yoktur. Ebu Süleyman ed-Darani, insanların genellikle dört sebepten dolayı iyi işler yaptıklarını belirterek bunları; havf, reca, tazim ve haya olarak sayar. En üstün amelin ise hayânın tesiriyle yapılan amel olduğunu ifade eder.

İnsanların utanması üç şeyden olur:

- 1- Allah’tan utanmak
- 2- İnsanlardan utanmak
- 3- Kendi nefsinden utanmak

İmam Maverdi, Allah’tan utanmayı şöyle tanımlar: “O’nun emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından sakınmaktır.” Yani, O’na isyan etmemekle olur. İnsanlardan utanmak; onlara eziyet etmemek, onların karşısında kabahat işlememek ile olur. Bu türlü haya, insanlığa yakışanı yapmanın en olgun derecesidir. İnsanın kendi nefsinden utanması ise iffet sahibi olmak ve kendi onurunu korumakla olur.

Allah Resulü, haya bakımından insanların en üstünü, en edeplisi ve en utangacı idi. Görülmesi ve açılması ayıp sayılan şeylere karşı gözleri adeta yumuktu. İnsanların kusurlarını görmezden gelir, yüzüne vurmaz, o kişiyle arasındaki saygı ve sevgi perdesini yırtmazdı. Ona, bir kimsenin hoş olmayan bir şeyi yaptığı bildirildiğinde, “Neden falan kimse böyle diyor, böyle yapıyor?” şeklinde konuşurdu. Böylece o kimseyi yaptığı işten veya söylediği çirkin bir sözden alıkoymaz, fakat o adamın ismini vermezdi.

Edebe aykırı bir söz söylemez, böyle bir söz söylemeye kesinlikle teşebbüs bile etmezdi. Çarşı ve pazarda çevreyi rahatsız edecek şekilde yüksek sesle konuşmazdı. Kötülüğe aynı ile karşılık vermez, aksine hoşgörülü davranırdı. Hoşlanmayacağı bir şeyi söylemek zorunda kalsa bile dolaylı olarak söylerdi. Hayasının fazlalığından dolayı, hiç kimsenin yüzüne dik ve sabit bir şekilde bakıp kalmazdı.